

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7 (Aralık/December 2019), ss./pp. 118-136

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 19. 10. 2019
Kabul Tarihi/Accepted: 30. 10. 2019

LYKAONİA BÖLGESİ ZEUS SUNAKLARI: BEYŞEHİR-SEYDİŞEHİR İLÇELERİ VE CİVARI*

THE ZEUS ALTARS OF LYKAONIA REGION'S: BEYŞEHİR-SEYDİŞEHİR DISTRICTS AND NEAR AREA

Burak BALDIRAN**

Öz

Günümüzde Konya İli sınırlarını kapsayan Lykaonia, İlk çağ kaynaklarından tanınan bir bölgedir ve tarihi İÖ 372-371 yıllarından itibaren bilinmektedir.

Çalışmamızda belirlediğimiz sunaklar, farklı yerleşimlerde açık alanda serbest ya da herhangi bir yapıda ikinci kez devşirme malzeme olarak kullanılmışlardır. Burada ele aldığımız sunaklar, üzerlerinde Zeus büstü ve simgeleri bulunan örneklerdir. Söz konusu betimlemelerin olduğu sunakların tanımlamaları yapılarak kabartmalar ikonografik olarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirdiğimiz sunaklar Klasik Dönem sonrasında kullanımlarının yaygınlaştığı bilinen dikdörtgen, taşınabilir eserlerdir. Bu örneklerde gövdenin üst ve alt kısmında hafif dışa taşkın pervazlar görülmektedir. Bunlar üst kısmı düz olanlar ve üst köşelerinde volüt biçiminde çıkıntılı olanlar olmak üzere iki tipte karşımıza çıkmaktadır. Köşelerinde volüt biçiminde çıkıntılı olanlar "horned altar" olarak adlandırılmaktadır.

* Bu çalışma, Burak Baldıran tarafından hazırlanan "Güney Lykaonia Bölgesi Sunakları" başlıklı, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, 2019 yılında tamamlanan Yüksek Lisans Tezi'nin bir bölümünden oluşturulmuştur.

** Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Türkiye.

E-posta: baldiran86@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6789-8968>

Roma yönetimi, kontrolü altına aldığı bölgelerin halkını Romalılaştırma politikası uygulamış, ancak halkın dini inançlarında köklü bir değişim gerçekleştirememiştir. Bölgede incelediğimiz sunaklardan da anlaşılacağı üzere birçok tanrıya tapınım hala Helen panteonundaki adlarla devam etmektedir. Örneğin Jüpiter olarak adlandırılması gereken tanrının Zeus olarak verilmesi dini inançta Roma etkilerinin çok az olduğunu kanıtlar.

Anahtar Kelimeler: Lykaonia, Sunak, Zeus, Monolitik, Beyşehir-Seydişehir

Abstract

Today, Lycaonia, which covers the borders of Konya province, is a region known for its ancient resources and its history has been known since 372-371 BC.

The altars that we determined in our study were used independently in open areas in different settlements or used as spolia material for the second time in any structure. The altars that we discuss in the study are the examples with the Zeus bust and symbols on them. The reliefs were evaluated iconographically by defining the altars with the aforementioned descriptions.

The altars that we evaluated are rectangular and portable works whose uses became widespread following the Classical Period. In these examples, moldings that are slightly outward-facing are seen at the top and bottom of the body. These appear as two types; the ones whose upper part is flat and the ones having volute-shaped protrusions on the upper corners. Those who have volute-shaped protrusions on their corners are called "horned altar".

The Roman government implemented the Romanization policy on the people of the regions that it controlled, but could not make a fundamental change in the religious beliefs of the people. As it can also be understood from the altars that we examined in the region, worship of many gods still continues with the names in the Helen pantheon. For example, the fact that the god, which should be called Jupiter, is mentioned as Zeus proves that the Roman influence in the religious belief is very limited.

Keywords: Lycaonia, Altar, Zeus, Monolithic, Beyşehir-Seydişehir

Giriş

Günümüzde Konya İli sınırlarında yer alan Lykaonia, ilk çağ kaynaklarından tanınan bölgedir ve tarihi İÖ 372-371 yıllarından itibaren bilinmektedir. Lykaonia Bölgesinin idaresi tarihi dönemlerde değişiklikler gösterdiği için, bölge sınırlarını kesin çizgilerle tanımlamak oldukça zordur. Bu tarihten önce Pisidia ile Isauria arasında paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Bölgedeki sınırlamalar bazı antik dönem yazarları tarafından farklı şekillerde yapılmıştır. Bu

yazarlar arasında Xenophon, Strabon ve Plinius'u sayabiliriz. Günümüzde bölge sınırları en geniş konuma göre Beyşehir Gölü'nün doğu kıyısı sınır olmak üzere güneye doğru Beyşehir (Mistheia)'e, oradan Gorgoreme'ye oradan da yine güneydoğuya doğru Suğla Gölü (Troglitis Limne)'nün kuzey kıyısı sınır olmak üzere Sedasa'ya uzanır. Güney sınır zaman zaman Lykaonia şehirleri arasında dahil edilen Isauria'dan başlamak üzere güneydoğuda Dülgerler (Artanada)'e, buradan Göksu Irmağı (Kalykadnos) sınır olmak üzere doğuya doğru gidilerek, buradan Karaman (Laranda)'a bir yay çizilir. Doğu sınırı Karaman (Laranda)'dan başlayarak kuzeye doğru Karaman Karadağ'daki Barata'ya ulaşır. Barata'dan kuzeydoğuya doğru Karapınar Kesmez köyü (Thebase)'nden Gölören (Hyde)'e, oradan kuzeydoğuya doğru Gene köyü (Kanna)'ne, Kanna'dan Tuz Gölü (Tatta Limne)'nün batı kıyısı sınır olmak üzere Perta'ya, oradan da kuzeye doğru Verinopolis'e uzanır. Kuzey sınırı ise, Verinopolis'ten başlamak üzere batıya doğru Yağlıbayat (Savatra) ve oradan Lâdik (Laodikeia-Katakekaumene)'e buradan da güneybatıya doğru Beyşehir (Mistheia)'e ulaşır.

Çalışma konusu olarak belirlenen sunaklar farklı yerleşimlerde açık alanda serbest ya da herhangi bir yapıda ikinci kez kullanılmış durumdadır. Bu eserlerin fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınmıştır. Çalışmamızda üzerinde Zeus büstü ve simgeleri betimlenen eserlerin tanımlaması yapılmış, kabartmalar ikonografik olarak değerlendirilmiştir.

Klasik Dönem sonrasında kullanımları yaygınlaşan dikdörtgen taşınabilir sunakların basit kübik formları vardır. Bu örneklerde gövdenin üst ve alt kısmında hafif dışa taşkın pervazlar görülmektedir. İki basit formda olan bu sunaklardan ilk gruba girenler üst kısımları düz olanlar, ikincisi ise köşelerinde volüt biçiminde çıkıntıları olanlardır. Bu çıkıntılı olan sunak örnekleri Güney İtalya'da görülebilir.¹ Arkaik Dönemde vazolar üzerinde volütlü çıkıntıları olan sunak örnekleri mevcuttur.² Dikdörtgen sunaklarda gövdenin alt ve üst kısmında hafifçe dışa taşkın olarak yapılmış pervazlar (taç ve kaide profilleri) bulunmaktadır. Küçük boyda ve daha çok iç mekanlarda kullanıldığı düşünülen dikdörtgen formlardaki sunaklar Hellenistik ve Roma Dönemlerinde daha çok tercih edilmişlerdir. Anadolu sunakları üzerine yapılan araştırmalara göre dikdörtgen gövdeli sunakların, silindirik gövdelilere oranla daha az üretildikleri ifade edilmektedir.³ Ancak Lykaonia Bölgesinde bu durum değişmektedir. Bölgede tespiti yapılan sunaklar arasında dikdörtgen gövdeli sunaklar daha fazladır.

1- Bayavşar Kabartmalı Sunak (Resim 1- 7)

Bu sunak, Lykaonia Bölgesi'nin batısında, Beyşehir Gölü'nün (Karallis) doğusunda, bölgenin antik dönemde önemli yerleşimlerinden birisi olan Amblada (Asartepe) ile Mistheia (Beyşehir) arasında yer alan Bayavşar Mahallesinde, Hızır Ali Paşa camisinin bahçesinde korunmaktadır. Çatak yöresinde açılan bir su kanalında bulunduğu yöre halkı tarafından ifade edilmiştir. Sunak sarı renkli yerel kireçtaşından yapılmıştır.⁴

¹ Yavis 1949, 132.

² Yavis 1949, 135-136.

³ Anabolu 1984, Res.1-27; Berges 1986, Abb. 44-146.

⁴ Baldiran – Gider 2014, 21-28, Fig.1- 10; Baldiran 2015, 417-420.

Sarı renkli kireçtaşından yapılmış olan, monolitik, dikdörtgen biçimli olan sunak, dikdörtgen gövdeden oluşmaktadır. Gövdenin üstünde, sunağın dört köşesinde akroterler vardır.⁵ Bu tip sunakların bazı kaynaklarda bomos olarak adlandırıldığını görüyoruz. Coulton, bomos'un genelde sunak anlamına gelmekle birlikte Roma Dönemine ait yazıtlarda bu terimin bazen heykel kaidelerine işaret ettiği, ya da diğer destek biçimlerini de içerdiğini ifade eder. Sonuç olarak da bomos olarak adlandırılan öge normal sunak şeklinde olup, her zaman değilse de birçok durumda sunağın bazı sembolik değerlerini taşır demektir.⁶ Akroterlerin yüzeyine kapalı palmet, akroterlerin arasına ise akanthus yaprağı işlenmiştir. Sunağın üst yüzeyi düz kesilmiş, kenarları yuvarlaklaştırılmış ve ortasına 4 cm çapında dübel yuvası açılmıştır. Sunak gövdesinin her bir cephesinde, yüksek kabartma olarak yapılmış figürler ve simgeler vardır.

Ön Cephe: Ortada, başının etrafında şua tacı bulunan bir büst vardır. Yüz kısmı tahrip olmuştur. Sağ kol dirsekten kıvrılarak sol göğüs üzerine yerleştirilmiştir. Başındaki şua tacının ışınları oldukça uzun işlenmiş olup, taç profiline kadar uzanmaktadır (Resim 1). Uzun saçlıdır ve çenenin aşağıya doğru sarkması, figürün sakallı olduğunu göstermektedir. Büstün yer aldığı cephenin podyum kısmında ise, alçak kabartma olarak işlenmiş labrys vardır (Resim 2).

Şua tacı güneş tanrısı Helios'un atrübütüdür. Yaşamın sembolü olan güneşin tanrısı olarak kabul edilen Helios, her şeyi gören ve duyan bir tanrıdır ve bu özelliğinden dolayı yemin tanrısı olarak da kabul edilmiştir.⁷ Anadolu'nun Hellenleşmesinin ardından Helios farklı adlarla ve farklı yerel tanrılarla özdeşleştirilerek tapınım görmüştür.⁸ Helios kültü özellikle Pamphylia ve Pisidia bölgelerinde yaygındır. Sunağın ön yüzünün altındaki podyumda görülen labrys ise Zeus'un atrübütüdür. Aynı sunak üzerine hem Helios'un, hem de Zeus'un atribütlerinin bir arada işlenmesi, burada Zeus ile Helios kültürlerinin birleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Roma Dönemi'nde, özellikle İS 2. yüzyılın sonundan itibaren Mithra ve Baal kültürlerinin etkisi ile Zeus'un göksel ve güneşle ilişkili olan Helios kimliği ortaya çıkmaktadır.⁹ Burada betimlenen tanrının da Anadolu'da özellikle Karia ve Lykia bölgelerinde karşımıza çıkan Zeus Helios¹⁰ ya da Phrygia Bölgesinde yaygın olarak benzer biçimde başının etrafında şua tacı ile betimlenen Sozon veya Hosios Dikaios olabileceğini düşünüyoruz.¹¹

Helios'un bölgede başka tanrı ve tanrıçalarla birleştirilmiş kültürle tapınım gördüğü bilinmektedir. Seydişehir çevresinde yapılan yüzey araştırmasında, Amblada antik kentinin güneydoğu eteklerinde kurulmuş olan Yeniceköy'de bulunan bir kabartmada şua tacıyla Helios betimlenmiş ve bu büstün üst kısmına hilal figürü yerleştirilmiştir. Helios Selene kültü

⁵ Bu tip sunakların orijini, Geç Bronz Çağdan Hellenistik Dönem'e kadar varlığını devam ettiren basit kül, ateş sunaklarının devamı olduğu belirtilerek, "horned altar" olarak kabul edilmektedir. Benzer biçimde akroter ya da volütlerin, lahit ve stellerde de görüldüğü bilinir. Coulton 2005, 132.

⁶ Coulton 2005, 127.

⁷ Jessen 1912, 59 vd.

⁸ Anadolu'da Helios kültü için bkz. Pekman 1964, 67; Frei 1990, 1796 vd.

⁹ Laumonier 1958, 122.

¹⁰ Zeus'un Anadolu'daki farklı tapınımları için bkz. Şahin 2001.

¹¹ MAMA IX, Pl. VII/ c 58; Pl. X/ c 71a, c 71b.

Pisidia Bölgesi'ndeki antik kentlerde bulunan sunaklar ve sikkelerden bilinmektedir.¹² Bu kültürün yayılımı Beyşehir Gölü'nün doğusundaki yerleşime kadar ulaşmış olmalıdır.

Sağ Cephe: Uzun saçlı ve sakallı bir erkek büstü betimlenmiştir. Yüzü tamamen tahrip olmuştur. Figürün üzerinde çift giysi vardır. İç giysinin kıvrımları daha kalın ve kaba işlenmiş iken, daha ince olan dış giysi sol omuz üzerinden verev bir şekilde aşağıya doğru inmektedir. Figürün sağ omzunun arkasındaki boşlukta asa, sol omuzunun arkasındaki boşlukta, dolgun taneleri olan iki buğday başağı seçilmektedir (Resim 3).

Grekler'in baş tanrısı olan Zeus, Anadolu'da da yaygın bir kült olarak dikkati çeker. Zeus genelde gök tanrısı olarak kabul edilir. Bütün bitkiler ve ekinlerin gelişmesi gökyüzü olaylarıyla ve doğrudan yağmurla ilişkilendirilir. Zeus yağmur yağdırıcı bir tanrıdır ve dolayısıyla bereketi de simgelemektedir. Bölgede daha önceki çalışmalarda değinilen yerel Zeus betimlemelerinde Zeus ile birlikte dolgun taneli salkımları olan asma dalları, bazen yıldırım demetine ve Zeus'un asasına eşlik etmekteydi. Zeus'un elinde ya da yanında betimlenen üzüm salkımı ve asma dalları bağcılığın koruyucu tanrısı olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Zeus'un arkasındaki boşlukta betimlenen asa ise onun tanrısal gücünü ve işlerini gösteren en belirgin sembollerindendir.¹³ Bu sunakta asanın yanında betimlenen buğday başakları, Zeus'un ekinleri de koruyan bir tanrı olduğu inancımızı desteklemektedir.¹⁴ Benzer şekilde Baris'te bulunan ve İS 3. yy'a tarihlenen bir adak sunağı üzerinde hem üzüm salkımı hem buğday başağı yer almaktadır.¹⁵ Baris sunağında ön yüzdeki kabartma, başı tahrip olmuş, saçları omuzlarına inen bir erkek betimidir ve arşitrav altında iki satırlık yazıt vardır. Bu yazıtta, "Rhodon oğlu Rhodon Zeus'a adadı"¹⁶ ibaresi okunmaktadır. Laodiceia Catacecaumene'de Zeus Bronton, bir sütun üzerindeki yıldırım demeti ile temsil edilmektedir.¹⁷ Bayavşar sunağının sağ yüzünde betimlenen kabartmaların Zeus tapınımı ile bağlantılı olduğu, benzer örneklerle karşılaştırıldığında da anlaşılmaktadır.

Sol Cephe: Omuzlarına kadar inen uzun saçları olan, yüzünün büyük bir bölümü kırık olduğundan tam olarak tanımlanamayan bir büst vardır. Figürün başının arkasında bir hilalin iki boynuzu yükselmektedir (Resim 4-5).

Hilal Ay tanrıçası Selene ile Ay tanrısı Mên'in atrübütüdür. Sunakta betimlenen figürün Mên olduğu düşünülebilir, fakat Mên çoğunlukla bir Phryg başlığı taşımaktadır.¹⁸ Buradaki figürün baş kısmı çok tahrip olduğundan Phryg başlığının varlığı net değildir. Mên kültü Anadolu'da Roma İmparatorluğu Dönemi'nde çok yaygınlaşmıştır.¹⁹ Özellikle Pisidia

¹² Prostanna'da bulunan İS 1. yy sikkelerinde (Karayaka 2007, 143), Andeda'da bulunan sunaklarda (Levick 1970, 79) ve Sagalassos sikkelerinin üzerinde (Aulock 1964, 5195) görülen benzer motifler, Helios'un Selene ile olan ortak kültürünü düşündürmektedir.

¹³ Karayaka 2007, 184.

¹⁴ Voutiras 1997, 311. Anadolu'da, elinde buğday başağı tutan Zeus Bronton betimleri bulunmuştur. Buğday başağının varlığı Zeus'un "çiftçilerin tanrısı" olduğunu göstermektedir. Bkz. Robert 1955, 108, Lev. XLIV.

¹⁵ Isparta Müze'sinde, Env. No: 1.3.94.

¹⁶ Karayaka 2007, 187.

¹⁷ MAMA IX, Pl. VII/ c 56; MAMA I, 5, VI, 2.

¹⁸ Salzman 1980, 261-290, Lev. 99-114; Salzman – Lane 1984, 355-370, Lev. 69-71.

¹⁹ Salzman 1980, 262; Lane 1990, 2161.

Antiocheia'sı bu kültün merkezidir.²⁰ Lykaonia, Lykia ve Kilikia'da bulunan mezar yazıtları, Mên'in bu bölgelerde aynı zamanda "yer altı" tanrısı ve "ölülerin koruyucusu" olduğunu da göstermektedir.²¹ Selene ve Helios özellikle Lykia, Phrygia ve Kilikia bölgelerinde mezarlara yapılacak olan yasa dışı uygulamaları engellemek amacıyla saygı gören tanrı ve tanrıçadır.²² Bu yüzdeki kabartmada Helios büstünün üst kısmına yerleştirilen hilal motifi de büyük olasılıkla Selene'yi sembolize etmektedir. Isauria Bölgesi'nde, Aşağı Akın kale yerleşiminde akropolisin güney yamacındaki kaya mezarının alt tarafındaki yazıtta Tanrıça Selene'nin adının geçmesi²³ de bizim düşüncemizi doğrulamaktadır.

Arka Cephe: Bu cephede, sağda oldukça büyük bir yıldırım demeti, sol tarafa iki yapraklı bir çanaktan çıkan ve her iki yöne devam asma dalları ve dallara asılı dolgun taneli üzüm salkımları vardır. Asma dalları ve yıldırım demeti arasına da çapraz olarak mitolojide Herakles'in en önemli atribütlerinden biri olan gürz yerleştirilmiştir (Resim 6). Dört cephesi de bezemeli olan bir başka sunak Kibyra sunakları arasında görülebilir. Bu sunakta da bir cephe üzerinde oldukça büyük yıldırım demeti, Zeus'u simgelediği için önemlidir.²⁴

Yıldırım demeti figürü, Seydişehir civarındaki yerleşimlerde çok sık karşılaştığımız figürlerdendir.²⁵ Bu figür bazen tek, bazen de büstlerle birlikte işlenmiştir. Aynı şekilde dolgun taneli üzüm salkımları da Zeus ile ilişkilendirdiğimiz sunak, osthokhek gövdeleri ve stellerde sıklıkla kullanılmıştır. Bu tipteki kabartmalar yine Fasıllar'da,²⁶ Burdur sunağı üzerinde, Bostandere kabartmasında karşımıza çıkar. Zeus büstü ve onun atribütlerinin yanında betimlenen üzüm salkımları yukarıda da belirttiğimiz gibi bu bölgede Zeus'un üzümlerin ve bağcılığın koruyucu tanrısı olduğuna da işaret ediyor olmalıdır. Bu sunakta ayrıca bu simgelerin yanı sıra Herakles'in atribütü olarak bildiğimiz gürzün yer alması mutlaka bölgede tapınılan bir yerel Zeus'un olduğunun kanıtıdır. Çünkü; Zeus'un simgesi olan yıldırım demeti ve Herakles'in simgesi gürzün kullanıldığı bir kabartma Kızılcaköy'de de yüzey araştırmaları sırasında görülmüştür.²⁷

Sunağın üst yüzeyi, yuvarlak formlu işlenmiş ve üst kısmı düz kesilmiştir. Bu düz yüzeyli zeminin ortasında 4 cm çapında dübel yuvası vardır. Bu izler sunağın üst kısmında ilave bir bölüm için düz bir zemin oluşturulduğuna işaret etmektedir (Resim7). Sunakların üst kısmında bulunan bu ilave bölümlerin sunu amaçlı yapıldığı bilinmektedir.²⁸ Bu tür sunaklar, kişilerin bizzat kendileri için ya da ailelerinin selameti için yaptırılarak, tanrılara adanmıştır. Bayavşar sunağı, bölgenin yerel tanrılarını memnun etmek için yapılmış bir adak sunağıdır.

²⁰ Strabon, Mên kültürünün en önemli merkezlerinden biri olan Antiocheia'da iki ayrı Mên tapınağının varlığından söz etmektedir (Strabon XII, 557). Burada yapılan çalışmalarda Mên Askaenos tapınağının kalıntıları bulunmuştur. Bkz. Karayaka 2007, 44, dn. 455.

²¹ Salzmänn – Lane 1984, 361, 364; Lane 1990, 2165.

²² Alkan – Kurt 2017, 17.

²³ Alkan – Kurt 2017, 15.

²⁴ Tarkan 2011, Kat. No. 16, Lev. X, 1-4.

²⁵ Seydişehir, Yenice Çiftlik'teki bir bahçe duvarına yerleştirilen bir blok üzerinde yıldırım demeti vardır (Baldiran 2008, 41, Fig. 15). Kızılcaköy'de bulunan Herakles büstünün sol omzunun gerisinde ise kanatlı yıldırım demeti yer almaktadır (Baldiran 2008, 43, Fig. 27); Baldiran 2016, Levha IV/23.

²⁶ Baldiran et. all 2010, 247, Fig. 16.

²⁷ Baldiran 2008, 42, Fig. 26.

²⁸ Coulton 2005, 127-128.

Bayavşar sunağı, daha önceki araştırmalarda ayrıntılı olarak değinilen farklı kültleri bir arada bulundurduğu için oldukça önemli bir örnektir. Sunak üzerinde betimlenen labrys, asa, gürz, buğday başağı, yıldırım demeti ve şua tacı gibi simgeler Grek mitolojisinden de bildiğimiz bazı tanrıların simgeleridir. Lykaonia Bölgesi'nde Grek tanrılarına çoğu zaman yerel özellikler de ilave edilerek tapınılmıştır. Bölgede yerel özellikler taşıyan birçok tanrı, yazıtlarda da yerel sıfatlar eklenerek belirtilmiştir. Lykaonia Bölgesi'nin farklı yerleşim alanlarında ele geçen yazıtlarda, özellikle Zeus, farklı sıfatları ile dikkat çeken bir tanrıdır. Zeus; Kuzey Lykaonia'daki Perta'da bulunan bir yazıtta Zeus Akoueos;²⁹ Zıvarık'da bulunan bir yazıtta Zeus Anaalpones;³⁰ Palaia Isaura ile Ikonion arasında yer alan Tahtalı'da bulunan bir yazıtta Zeus Astlenos;³¹ Isauria'da Oduncu Kalesi'nde bulunan bir yazıtta Zeus Bediotes;³² Laodikeia'da bulunan bir yazıtta Zeus Phatnios;³³ Akören'de bulunan bir yazıtta Zeus Zemroutenos;³⁴ Akçaşar'da³⁵ ve Sarayönü'nde³⁶ bulunan bir yazıtta Zeus Sozon ve Sızma'da bulunan bir yazıtta ise Zeus Megistos³⁷ olarak geçmektedir.

Ne yazık ki sunak üzerinde herhangi bir yazıt olmaması buradaki tanrıları kesin olarak kimliklendirmemizi zorlaştırırsa da yukarıda ayrıntılı olarak değindiğimiz nedenlerle sunağın üzerinde betimlenen tanrının yerel bir Zeus olduğunu ve sunağın bu yerel tanrı Zeus'a ithaf edildiğini düşünüyoruz.

2- Başgöze Kabartmalı Sunak (Resim 8- 10)

Beyşehir ilçesi, Doğanhisar Mahallesi'ne bağlı Başgöze'de, H. Şahinci'nin evinin duvarında köşe taşı olarak kullanılmıştır. Yerel kireçtaşı malzeme ile yapılmıştır. Bugün sunağın sadece ön cephesi tamamen açıktır ve görülebilmekte (Resim 8), sol yan cephesi ise kısmen görülebilmektedir. Diğer iki cephe duvar örgüsü içinde kaldığından görülememektedir (Resim 9). Görülebilen cephelerdeki figürler oldukça aşınmıştır. Ön cephede betimlenen erkek büstünün yüzünün fizyonomik özellikleri aşınmadan dolayı seçilememektedir. Burada betimlenen erkek sol omuzunu örten, kalın bir himation giymiştir ve omuzun gerisinde, yukarıya doğru uzanan bir asa betimlenmiştir (Resim 10). Benzer örnekler Lykaonia Bölgesinde farklı yerleşimlerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Fasıllar'da, nekropol alanında anıt olarak nitelendirilen bir kaya ostoteği üzerindeki Zeus kabartması da benzer biçimde omuzunun gerisinde asa ile birlikte işlenmiştir.³⁸ Büstün sağ omuzu gerisinde ise yıldırım demeti kabartması vardır. Bayavşar sunağında da ifade ettiğimiz gibi benzer örnekler bölgenin diğer yerleşimlerinde de oldukça yaygındır. Yıldırım demeti bazen tek başına³⁹

²⁹ Mitchell 1993, 23.

³⁰ Şahin 2001, 18.

³¹ Keil – Knoll 1935, no. 282.

³² Bean – Mitford 1970, 141-142.

³³ Robert 1955, 109. Bir yöneticinin “Yemliğin ve Ahırın Zeus Phatnios'una” adadığı sunakta, tanrı giysili bir büst şeklinde ve sol tarafında bir başak demeti ve üzüm salkımı ile gösterilmiştir.

³⁴ Schwabl 1972, 313, 42.

³⁵ Şahin 2001, 177.

³⁶ Şahin 2001, 177.

³⁷ Şahin 2001, 100.

³⁸ Baldiran 2008, 36, fig. 13.

³⁹ Seydişehir Yenice Çiftlik'teki bir bahçe duvarına yerleştirilen bir blok üzerinde yıldırım demeti vardır (Baldiran 2008, 41, Fig. 15). Kızılcaköy'de bulunan Herakles büstünün sol omuzunun gerisinde ise kanatlı yıldırım demeti yer almaktadır (Baldiran 2008, 43, Fig. 27); Baldiran et. al 2010, 247, Fig. 16.

bazen de buradaki sunak üzerinde gördüğümüz gibi figürlerin yanında betimlenmiştir. Hall, büstün sağ omuzu gerisindeki bu yıldırım demetini üzüm salkımı olarak yorumlamıştır.⁴⁰ Yan cephede betimlenmiş olan figür ise binaya daha sonraki yıllarda eklenen merdiven nedeniyle büyük oranda kapandığı için görülememektedir. Hall, bu cephedeki büstün sol elinde thrysos ya da asa taşıyan bir kadın büstü olduğunu ifade eder.⁴¹ Biz bu büstün bugün sadece baş yuvarlağını görebiliyoruz. Hall bu cephenin fotoğrafını vermediği için sadece tanımlamasını kullanabiliyor ve yorum yapamıyoruz.

Sonuç olarak buradaki sunakta betimlenen büst ve yanlarındaki simgeleri birlikte değerlendirdiğimizde bu sunağın da bölgenin yerel özellikler taşıyan tanrısı Zeus'a adandığını söyleyebiliriz.

3- Tol Kabartmalı Sunak (Resim 11)

Seydişehir, Tol mahallesinde, Ahmet Candan'ın evinin duvarında temel seviyesinde yapı elemanı olarak kullanılmış bir sunak parçasıdır. Kireçtaşı malzemeden yapılmıştır. Ön cephede sol tarafta bir erkek büst betimi vardır. Büstün sol tarafında kalın bir asma dalına asılı olarak işlenmiş dolgun taneleri olan üzüm salkımı görülmektedir. Taç kısmı profili ve kaide profili kısmen bellidir. Durugönül'e göre üzüm salkımı refah ve bolluğun sembolü olarak anlaşılmalıdır.⁴² Üzüm salkımı steller üzerinde de sık işlenen konular arasındadır. Bolluk ve bereketin simgesi olan üzüm salkımı betiminin steller üzerinde yaygın olması bölgede yaşayan insanların bağcılıkla uğraştığını göstermesinin yanı sıra Dionysos kültürüyle de ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Mezar ikonografisinde, ölü ziyafeti sahnelerinde masanın üzerinde duran ya da ölen kişinin yakınlarının elinde tuttuğu üzüm salkımı ölen kişinin refah ve rahatlık temennisi için olmalıdır. Kısaca ölen kişi için yapılan bir sunudur. Bu anlamının dışında üzüm salkımı Grek pantheonunun baş tanrısı Zeus'un da simgelerinden biridir. Lykaonia Bölgesinde üzüm salkımlarının, ostotek, lahit, mezar stelleri ve sunaklar üzerindeki betimi, çoğunlukla bu motifin yanında Zeus büstlerinin de yer alması tanrının bolluk ve bereketle olan ilişkisini göstermektedir. Beyşehir ilçesi yakınlarındaki Fasıllar'da bir kaya ostoteği üzerindeki Zeus büstünün yanındaki kabartmada asma dalları ve üzüm salkımlarının işlenmesi Lykaonia Bölgesinde bu tanrının üzümlerin ve bağcılığın koruyucu tanrısı olduğuna işaret eder.⁴³ Zeus'un bu bağlamda Lydia Bölgesinde de bağcılığın koruyucu tanrısı olarak tapınım gördüğü bilinir.⁴⁴ Ayrıca Burdur Müzesinde korunan bir sunak üzerinde Zeus, bukranium ve üzüm salkımı ile birlikte betimlenmiştir. Bu sunak üzerindeki yazıtta Zeus Poteis rahibinin adı geçmektedir.⁴⁵ Yine bölgede Şarören'de bir sunakta podyum üzerinde Zeus büstü sakallı ve dalgalı saçlı, sol omuzu gerisinde buğday başağı ve sol elinde üzüm salkımı tutar pozda betimlenmiştir.⁴⁶

⁴⁰ Hall 1968, 66, Pl. III/c.

⁴¹ Hall 1968, 66.

⁴² Durugönül 2004, 131.

⁴³ Baldran 2012, 79-80.

⁴⁴ Malay 1994, 49-51, no.62-65, fig.26-30.

⁴⁵ Ramsay 1895, 337, no.178.

⁴⁶ MAMA I, 4-5, Fig. a, no.7.

4- Yenice Kabartmalı Sunak (Resim 12- 17)

Seydişehir ilçesi, Yenice mahallesinde dörtgen formlu figürlü bir sunaktır. Bir evin alt katındaki ahırın girişine yerleştirilmiş, devşirme yapı elemanı olarak kullanılmıştır (Resim 12). Ön cephede bir erkek büstü işlenmiştir. Erkek büstünün omuzlarına kadar inen, uzun saçları vardır. Üzerinde sağ omuzunu açıkta bırakan himation giyimlidir. Himation sol omuzdan aşağıya doğru kıvrımlı bir şekilde inmektedir. Himationun kenarı zigzag süslemelidir. Boynun altında ‘v’ yakalı ince bir giysi verilmeye çalışılmıştır. Ancak bu giysinin sadece yaka kısmı belirgindir, sağ omuz ve göğüs çıplaktır. Sağ omuzun gerisinde ucunda iki çanak yaprak ve bu yaprakların üstünde üç tomurcuk betimlenen burgulu bir asa yükselir (Resim 13-14). Sol omuzun gerisinde ise çapraz olarak yerleştirilmiş yıldırım demeti kabartması yer alır. Bu sunakta ön cephede görülen simgeler büstün Zeus olarak yorumlanması sonucunu ortaya koyar. Benzer tipte Zeus kabartmaları bölgede oldukça fazladır. Zaman zaman yıldırım demeti, bazen de üzüm salkımı ile betimlenen Zeus bölgede oldukça sevilen ve bir takım yerel özelliklerle tapınım gören bir tanrıdır. Zıvarık'ta caminin önünde duran bir sunak üzerinde,⁴⁷ Kadınhanı ilçesindeki bir başka sunakta⁴⁸ üzüm salkımı ile, Şarören'de⁴⁹ Helios ve buğday başağı ile betimlenen tanrı Zeus'dur. Sunağın taç kısmı köşelerinde akroterler işlenmiştir. Sunak giriş kapısının sağ tarafına yerleştirildiği ve sol cephenin ortasında bir kalas çakılı olduğu için sunağın sol cephesindeki figürün yüz hatları seçilememektedir (Resim 15). Bu cephede görebildiğimiz figürler şu şekilde sıralanabilir: Sunağın taç kısmında, akroterler arasındaki bölümde uçları yukarı bakan bir hilal motifi ve bu hilal motifinin içindeki boşluğa rozet motifi yerleştirilmiştir (Resim 16). Alt kısımdaki bezeme alanında da ön yüzdeki gibi bir büst görülmektedir. Başında şua tacı bulunan büstün yüz kısmını, kapı kasasını sabitlemek için kullanılan ahşap kalas kapatmıştır. Boynunun altında, ‘v’ yakalı bir himation giyimli olduğu görülmektedir. Yakadaki ‘v’ şeklindeki kıvrımlar üç katlıdır. En alttaki v kumaş katı göğüsler arasına kadar uzanır. Sunağın kaide kısmının ortasına dikdörtgen formlu, tabula ansata gibi bir bölüm işlenmiştir, ancak burada herhangi bir motif ya da yazıt bulunmamaktadır (Resim 17).

Şua tacı güneş tanrısı Helios'un simgesidir. Yaşamın sembolü olan güneşin tanrısı olarak kabul edilen Helios, her şeyi gören ve duyan bir tanrıdır ve bu özelliğinden dolayı yemin tanrısı olarak da kabul edilmiştir.⁵⁰ Anadolu'nun Hellenleşmesinin ardından Helios farklı adlarla ve farklı yerel tanrılarla özdeşleştirilerek tapınım görmüştür.⁵¹ Helios kültü özellikle Pamphyliya ve Pisidia bölgelerinde yaygındır. Aynı sunak üzerine hem Helios'un hem de Zeus'un bir arada işlenmesi, burada Zeus ile Helios kültürlerinin birleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Zira; Roma Dönemi'nde, özellikle İS 2. yüzyılın sonundan itibaren Mithra ve Baal kültürlerinin etkisi ile Zeus'un göksel ve güneşle ilişkili olan Helios kimliği ortaya çıkmaktadır.⁵² Burada betimlenen tanrının da Anadolu'da özellikle Karia ve

⁴⁷ MAMA I, 3, no:4.

⁴⁸ MAMA I, 5, no:7.

⁴⁹ MAMA I, 4, no:5a.

⁵⁰ Jessen 1912, 59 vd.

⁵¹ Anadolu'da Helios kültü için bkz. Pekman 1964, 67; Frei 1990, 1796 vd.

⁵² Laumonier 1958, 122.

Lykia bölgelerinde karşımıza çıkan Zeus Helios,⁵³ ya da Phrygia Bölgesinde yaygın olarak benzer biçimde başının etrafında şua tacı ile betimlenen Sozon veya Hosios Dikaios olabileceğini düşünüyoruz.⁵⁴

Helios Selene kültü Pisidia Bölgesi'ndeki antik kentlerde bulunan sunaklar ve sikkelerden bilinmektedir.⁵⁵ Bu kültürün yayılımı Beyşehir Gölü'nün doğusundaki yerleşimlere kadar ulaşmış olmalıdır. Sunağın diğer iki cephesi duvar içinde kaldığından bu cepheler hakkında bir şey söylememiz olanaksızdır.

5- Bostandere Kabartmalı Sunak (Resim 18- 20)

Seydişehir İlçesi, Bostandere Mahallesinde 25 kapı numaralı evin duvarına yerleştirilmiş olan, kireçtaşından yapılmış bir sunağın ön cephesidir (Resim 18). Üst kısmı, taç bölümü kırık bu sunakta bir erkek büstü betimlenmiştir. Uzun, gür saçlı, yüzü tahrip olmuş erkek büstü, sol omuzunu örterek sol koltuk altına uzanan himation giymiştir. Sağ omuz ve göğüs çıplaktır. Sağ omuzunun gerisinde burgulu, uç kısmı yapraklı ve yaprakların arasına tomurcuk yerleştirilmiş asası bulunmaktadır (Resim 19). Sağ omuzunun gerisinde ise oldukça iri taneli üzüm salkımı işlenmiştir (Resim 20). Kaidede merkezden sağ ve sola yönelen iki buğday başağı görülmektedir. İki buğday başağının arasına, orta kısma ise dört yapraklı rozet yerleştirilmiştir.

Burada betimlenen erkek büstü diğer örneklerimizden de anlaşılacağı üzere Zeus olmalıdır. Bölgede diğer yerleşimlerde de karşılaştığımız gibi Zeus burada da asa, üzüm salkımı ve buğday başağı ile birlikte betimlenmiştir. Zeus'un arkasındaki boşlukta betimlenen asa onun tanrısal gücünü ve işlerini gösteren en belirgin sembollerindendir.⁵⁶ Bu sunakta asa yanı sıra betimlenen buğday başakları Zeus'un ekinleri de koruyan bir tanrı olduğu inancımızı desteklemektedir.⁵⁷ Benzer şekilde Baris'te bulunan ve İS 3. yy'a tarihlenen bir adak sunağı üzerinde hem üzüm salkımı hem buğday başağı yer almaktadır.⁵⁸ Bayavşar altarnının sağ yüzünde betimlenen kabartmaların da benzer biçimde Zeus tapınımı ile bağlantılı olduğunu belirtmiştik.

Değerlendirme

Roma yönetiminin emperyalist tutumu ve kontrolü altına aldığı bölgelerin halkını Romalılaştırma politikasına karşın dini inançlarda köklü bir değişim gerçekleştirememişlerdir. Roma panteonunda farklı isimlerle tapınılan Olympos tanrılarının Roma Dönemi'nde gerek Yunanistan gerekse Anadolu'da Helen panteonundaki adları ile tapınımlarının devam ettiği

⁵³ Zeus'un Anadolu'daki farklı tapınımları için bkz. Şahin 2001.

⁵⁴ MAMA IX, Pl. VII/ c 58; Pl. X/ c 71a, c 71b.

⁵⁵ Prostanna'da bulunan MS 1. yy sikkelerinde (Karayaka 2007, 143), Andeda'da bulunan sunaklarda (Levick 1970, 79) ve Sagalassos sikkelerinin üzerinde (Aulock 1964, 5195) görülen benzer motifler, Helios' un Selene ile olan ortak kültürünü düşündürmektedir.

⁵⁶ Karayaka 2007, 184.

⁵⁷ Voutiras 1997, 311. Anadolu'da, elinde buğday başağı tutan Zeus Bronton betimleri bulunmuştur. Buğday başağının varlığı Zeus'un "çiftçilerin tanrısı" olduğunu göstermektedir. Bkz. Robert 1955, 108, Lev. XLIV.

⁵⁸ Bkz. dipnot 15 ve 16.

anlaşılmaktadır. Roma Dönemi'nde bazı yazıtlarda tanrının adının Jüpiter yerine Zeus olarak verilmesi de dini inançta Roma etkilerinin çok az olduğunun kanıtı olarak öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

Kaynakça ve Dipnotlarda “Archaeologischer Anzeiger 1997” de verilen kısaltmalar kullanılmıştır.

Alkan, M.-Kurt, M. 2017, *Aşağı Akın Isauria Bölgesi'nde Bir Kale Yerleşimi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Anadolu, M.U. 1984, “Batı Anadolu’da Bulunan Hellenistik Çağ ve Roma İmparatorluk Çağı Girland (Askı)’li Sunakları”, *E.Ü. Fen-Edebiyat, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi III.*, İzmir, 1-17.

Aulock, H.Von. 1976, “Münzen und Staedte Lykaoniens mittulungen des deutschen archaeologischen”, *Instituts: Istanbuler Abteilung, Beiheft 16*, Tübingen.

Baldıran, A.-Söğüt, B. 2002 “Lykaonia Bölgesinde Kybele Kültü: Beyşehir – Seydişehir İlçeleri”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 14, Konya, 45-70.

Baldıran, A. 2005, “Taşkent – Avşar Ostotekleri” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, Ankara, 67-86.

Baldıran, A. 2008, “A Study About Cults of Lykaonia Region”, *Anodos 6-7. 2006 – 2007-Trnava*, 35-45.

Baldıran, A. 2009, “Beyşehir ve Civarı Heykeltraşlık Eserleri”, *Çizgi Kitabevi*, Konya.

Baldıran, A. 2010, “Taşkent – Seydişehir 2009 Yılı Yüzey Araştırması”, *AST 28/1*, Ankara, 221- 230.

Baldıran, A. 2012, “Yeni Araştırmalar Işığında Lykaonia Bölgesi Kültleri” *Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tirpan Armağanı*, 73-88, İstanbul.

Baldıran, A. – Gider, Z. 2011, “A rectangular votive altar from Lykaonia region”, *Anodos 11/2011*, Trnava, 21-28.

Baldıran, A.-Karauğuz, G.-Söğüt, B. 2010, “Centre Unissant les Cultes Hittites et Romains: Fasıllar”, *Trade and Production Through the Ages International Symposium 2008*, Konya, 219-256.

Baldıran, A. 2015, “The Cult of Zeus in Lykaonia”, *Soma 2011*, Catania, 417-420.

Baldıran, A. 2016, “Amblada Antik Kenti ve Civar Köylerdeki Hellenistik – Roma Dönemi Arkeolojik Materyaller”, Amblada'nın (Yenice Köy) Deşifresi, *Amblada Katalog Çalışması*, Konya, 104-149.

- Bean, G.E.–Mitford, T.B. 1970, *Journeys Rough Cilicia 1964-1968*, DenkschrWien, 102; Ergaenzungsbande zu den TAM 3 Vienna.
- Berges, D. 1986, *Hellenistische Rundaltare Kleinasiens*, Freiburg.
- Coulton, J.J. 2005, “Pedestals as ‘altars’ in Roman Asia Minor”, *Anat St.* 55: 127-157.
- Durugönül, S. 2004, “Grab mit Maenlischer Reliefdarstellung aus dem Raughen Kilikia”, *GEPHYRA 1*, 127-133.
- Frei, P. 1990, “The Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit”, *ANRW II*, 18,3., Berlin, 1730-1864.
- Hall, A.S. 1968, “Notes and Inscriptions from Eastern Psidia”, *AnatSt.* 18, Ankara, 57-92.
- Jessen, K. 1912, “Helios”, *RE VIII.1*.53-93.
- Karayaka, N. 2007, *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları*, İzmir.
- Keil, J.- Knoll, F. 1935, *Denkmaler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, 1. *Epigraphische und archaeologische Denkmaler*. Wien.
- Lane, E.A. 1990, “Men: Neglected Cult of Roman Asiae Minor”, *ANRW I*, 18.3, Berlin, 2161-2174.
- Laumonier, A. 1958, *Les Cultes Indigenes an Caria*, *Bibliothèque des Ecoles Francaises d’Athenes*, et Rome, Paris.
- Levick, B. 1970, “Andeda”, *RE Suppl XXII*, 75-85.
- Malay, H. 1994, “The Greek and Latin Inscriptions in Manisa Museum”, *ETAM 19*, Wien, 49-51.
- MAMA I *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Vol.I ed. W.M. Calder, M.A, L.L.D.1928, Manchester.
- MAMA VII *Monuments from Eastern Phrygia*, ed. Calder, W.M., 1956, Manchester.
- MAMA IX *Monuments from Aezanitis*, (Ed. Levick,B. – Mitchell.S.) 1988, Gloucester.
- Mitchell, S. 1993, *Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor*, Oxford.
- Pekman, A. 1964, *Pamphylia Tanrıları*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi.
- Ramsay, W. M. 1995, *Cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford.
- Robert, L. 1955, *Hellenica X: Recueil d’epigraphie, de numismatique et antiquites grecques*. Paris.
- Salzmann, D. 1980, “Neue Denkmaler des Mondgottes Men”, *Istmitt 30*: 261-290.

Salzmann, D. – Lane, E.N. 1984, “Nachlese Lum Mondgott Men”, *Istmitt* 34, 355-370.

Schwabl, H. 1978, “Zeus” *RE Supp*, XV, 994-1481.

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası, (Geographika XII, XIII, XIV)*. (Çev. A. Pekman). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993, İstanbul.

Şahin, N. 2001, *Zeus’un Anadolu Kültleri*, İstanbul.

Tarkan, D. 2011, *Kibyra Kabartmalı Sunakları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Voutiras, E. 1997, “Zeus”, *LIMC VIII-1*, 310-374.

Yavis, C.G. 1949, *Greek Altars: Origins and Tipology*, Saint Louis.

RESİMLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20